

<https://doi.org/10.62837/2024.6.210>

GÜNAY ƏZİZOVA
289 saylı Zəngi liseyi
Məhsəti küç., 7
e-mail: azizovagunay16@gmail.com

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNDƏ MÜASİR YANAŞMALARIN TƏTBİQİ YOLLARI XÜLASƏ

Müasir dövrümüzdə təhsili bilavasitə inkişafyönümlü bir proses kimi stimullaşdırmaq əsas vəzifəyə çevrilir. Şəxsiyyətin cəmiyyətə faydalı şəkildə formalaşdırılması ən önəmli məqsəd kimi qarşıya qoyulur. Dünyada yeni elmi, sosial-iqtisadi inkişaf baş verdiyindən yeniliklər və dəyişikliklər də qaçılmaz olur. Hazırda dünyada xüsusi rola malik olan və əsas ünsiyyət vasitəsinə çevrilən ingilis dilinin yüksək səviyyədə mənimsənilməsi təhsil müəssisələri qarşısında qoyulan əsas tələblərdən hesab olunur. İngilis dili vasitəsilə qabaqcıl texnologiyalardan istifadə etməklə dilöyrənənlər dünya təcrübəsindən bəhrələnmək və ondan səmərəli şəkildə istifadə etmək qabiliyyətinə yiyələnməli, rəvan nitqə malik olmalıdırlar. Bu zaman zəngin və yerində işlədilmiş leksik biliklərin mənimsənilməsi vacib şərtə çevrilir.

Əminliklə qeyd edə bilərik ki, müasir təhsilənlər informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının yeniliklərindən nəinki xəbərdar olmalıdır, eyni zamanda öz gündəlik həyatında və təhsilində onlardan geniş istifadə etməlidir. Dünya təcrübəsində ali təhsil müəssisələrinin qüdrəti onun malik olduğu müasir kitabxanalar, müxtəlif laboratoriyalar, yenilənmiş informasiya bazası və ən əsası, İKT- nin ən son yeniliklərinin tətbiqi ilə ölçülür. Son zamanlar ingilis dilinin tədrisi (ELT) metodologiyası çox sürətlə inkişaf edir, təhsilin müasir texnologiyalara olan tələbatı artır, təhsil modelləri, təhsil prosesi iştirakçılarının rolları tədricən dəyişir. Bu gün innovativ metodlarla mobil təhsil imkanı yaradan yeni vasitələr meydana çıxır. İnformasiya texnologiyasının (İT) nisbətən qısa, lakin sürətlə inkişaf edən tarixi və kompüterin köməyi ilə dilöyrənmə (CALL-Computer Assisted Language Learning) indi özünün fəal dövrünü yaşayır. Bu mənada dil əsas ünsiyyət vasitəsidir, insanın cəmiyyətdəki fəaliyyətinin məhsulu olub onunla birgə inkişaf edir. İnsan sosial varlıq olaraq digərləri ilə cəmiyyətdə kommunikasiya yaradır. Bu zaman dil insan tərəfindən qavranılır, mənimsənilir. Məhz ünsiyyət bir proses kimi bizim əldə etdiyimiz biliklərin, təcrübənin ötürülməsini realizə edir. Belə ünsiyyət şifahi və ya yazılı formada nitq vasitəsilə təzahür edib insanın lüğət fondunu, yəni leksikonunu inkişaf etdirir, zənginləşdirir.

Açar sözlər: səriştə, motivasiya, dil, nitq, interferensiya

İKT-nin sinif otaqlarına inteqrasiyası və xüsusən ingilis dilinin tədrisində istifadəsi şagirdlərin təhsilində və gələcək peşə həyatlarında uğur qazanmalarına yardımçı olur, bacarıq və vərdislərin inkişafına zəmin yaradır. Bununla da onlar aşağıdakı nəticələrə nail olurlar:

1. Kompüter vasitəsilə sinxron və qeyri-sinxron ünsiyyət qurmaq. Hipermetn (audio və video materiallar), tətbiqi proqramlar: elektron poçt, e-poçt ünvanları, videokonfrans, qlobal şəbəkə ilə tanış olmaq.
2. Şəbəkə etiketi (internetdə davranış qaydalarını öyrənmək).
3. İngilis dilinin tədrisində internetdən istifadə etməyin əsas səbəbləri ilə tanış olmaq.
4. İnternetlə təmin olunmuş sinif və auditoriyadan istifadə bacarıqlarına yiyələnmək və tətbiq etmək.
5. Gələcək müəllimlərin peşəkar inkişafını təmin edən resurslardan: peşəkar jurnallardan, nəşrlərdən və virtual kitabxanalardan istifadə etmək. Peşəkar birlik və assosiasiyalarla tanış olmaq və onlardan faydalanmaq.
6. İnteraktiv (şəbəkədaxili) seminarlar və konfranslarda iştirak etmək. İngilis dilinin tədris edilməsinə dair internet səhifələri (saytları) ilə tanış olmaq.
7. Müəllimlər arasında əməkdaşlığı genişləndirmək. Kooperativ və əməkdaşlıq şəraitində işləmək.
8. Distant təhsil, CELTA, DELTA, TKT və s. kurslar ilə tanış olmaq və onlardan yararlanmaq.
8. Əməkdaşlığı gücləndirmək, müəllim və şagird arasında qarşılıqlı fəaliyyəti həyata keçirmək.
9. sinif və auditoriyadaxili fəaliyyət və layihələr təşkil etmək.
10. Müəllif hüququ və plagiat barədə müzakirələr aparmaq.
11. İnternetə əsaslanan kurs hazırlamaq.

Bu mənada yeni, texnoloji, innovasiya cəmiyyətində, qlobal rəqabət şəraitində fəaliyyətə, inkişafa hazırlanmalıyıq. Təkcə şifahi deyil, yazılı tapşırıqların da yerinə yetirilməsi kommunikativ təlim prinsiplərindən ən vacibi olan interaktivlik prinsipi ilə tam uyğunluq təşkil edir. Müasir yanaşmalar fonunda yazılı nitqin tədrisi də bu gün aktual məsələlərdən hesab olunur. Bu zaman bizə aparılmış tədqiqatlar nəticəsində aydın olur ki, yeni texniki vasitələr və proqramlaşdırma elementləri onlardan rəşional və sistemətik istifadə etməyə imkan verir. Burada ilk ağıla gələn İKT əsaslı dil təlimidir ki, bu gün yazılı nitqin tədrisində xüsusi rola malikdir.

Müasir informasiya kommunikasiya texnologiyalarının istifadəsi məhz bu baxımdan maraqlıdır. Nitqin inkişafı sahəsində müstəqil fəaliyyətin təşkilində bu xüsusilə vacibdir. Belə ki, şagirdlər İKT vasitəsilə ən yeni kitabxana resursları və bu kontekstdə yeni-yeni əsərlərlə tanış olur, öz fikir və rəylərini söyləyir, monoloji nitq aktını gerçəkləşdirirlər.

İKT əsaslı tədris prosesi şagirdlərin öyrənmə prosesini intensivləşdirir, vaxt itkisinin qarşısını alır. Ən əsası isə fikrə çevrilmiş, eləcə də yazılı nitqə çevrilmiş məlumatları möhkəmləndirir [1, s.136]. Motivasiya mexanizminin avtomatlaşması dilöyrənənlərin fəaliyyətini artırır, onların yaradıcı və tənqidi təfəkkürünü inkişaf etdirir və müstəqil işləmək bacarıqlarına yiyələndirir. Bu zaman müəllimin rolu danılmazdır. Müəllimin əsas fəaliyyəti yönəldici xarakter daşmalı və bəzi vəziyyətlərdə isə o köməkçi rolunda çıxış etməlidir. Motivasiyaedici mühit müəllim və təhsiləlanların münasibətləri, onların əməkdaşlığı üçün müəllim və şagird qrupu arasında səmərəli ünsiyyət yaradır. Lakin özünün bütün üstünlükləri ilə yanaşı bu

heç də həmişə asan başa gəlmir. Bu müəllimdən böyük zəhmət, səbr tələb edir. Çünki əvvəlcə müəllimin həyata keçirmək istədiyi dilöyrənənlərə bir qədər maraqsız görünə bilər, ancaq zaman keçdikcə onlar bunun dərinliklərini anlayır, bacarıqlara əsl mənada sahib olurlar. Buna görə də müəllim motivasiyanın formalaşdırılması yollarını özü üçün aydınlaşdırmalı, ondan istifadə edəcəyini müəyyən edərək fəaliyyətə başlamalıdır. Müasir dövrdə yüksək inkişaf etmiş texnologiyalar da motivasiyanın formalaşdırılmasında müəllimə böyük kömək edir. İnformasiya kommunikasiya texnologiyalarının həyatımıza nüfuzu təhsildə motivasiyanın yaradılmasında da mühüm rol oynayır və innovativ tədrisi daha səmərəli, maraqlı etməyə vasitəçi olur. Bütün qeyd edilən vasitələrdən istifadə müəllimdən yüksək İKT, idarəedici və kommunikativ qabiliyyətlər tələb edir və bununla yanaşı motivasiyalı dilöyrənənlərin maksimum fəallığına nail olmağa imkan verir. Sadalanan bu yeniliklər əksər hallarda motivasiya mənbəyinə çevrilir. Digər tərəfdən innovativ tədris metodlarına alışmış motivasiyalı şagirdlərlə işləmək müəllim üçün daha asan olur, çünki bu zaman hər bir müəllimə xas olan xüsusiyyətlər, onun dəstixətti öz əksini tapır. Müxtəlif innovasiyaların meydana gəlmə səbəbi ilk növbədə tədris edilən ayrı-ayrı fənlərin məqsədlərinin dəyişikliklərə uğraması nəticəsində yaranmışdır.

Bu gün nitq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi deyil, daha çox kommunikativ səriştəyə yiyələnmək zərurəti meydana çıxır. Bu mənada təlimdə motivasiyaedici çalışmaların da rolu olduqca böyükdür. Bütün bunlar dilöyrənənlərin ünsiyyət qurmağı öyrənməsi üçün təqdim edilməlidir: başqalarını dinləmək, başqaları ilə danışmaq, fikir mübadiləsi aparmaq, verilən kontekstdə mənanın müzakirəsi. Bu təlim üsulu keyfiyyətli bilik və bacarığa yiyələnməyə xidmət etməklə yanaşı, təhsilçilərdə təfəkkürün inkişafına şərait yaratmalıdır. İnteraktiv təlimdə bu cür təfəkkür- idraki proseslərin inkişafına müxtəlif qrupdaxili işlər, qruplarda müxtəlif fəaliyyət layihələrinin hazırlanması, problemlərin fərdi və qrup şəklində həlli vasitəsilə nail olunur. Bu üsul şagirdləri müstəqil düşünməyə, qərarlar qəbul etməyə və tədqiqata istiqamətləndirir. Dərsin səmərəli təşkili yalnız o zaman mümkün olur ki, bütün təhsilçilər fəaldırlar və onlar həqiqətən nəşə öyrənə bilərlər. Dərsdə passiv dilöyrənənlər olduqda interaktiv təlimin zəngin vasitələrindən olan intensiv sual- cavab, rollu oyunlara, cütliklərlə və ya qrup şəklində işlərə müraciət etməklə onları fəal iştiraka ruhlandırmaq lazımdır.

Qeyd edək ki, fəal tədris üsulunda bir neçə yanaşmadan istifadə etmək olar. Məqsədə çatmaq üçün müəllim və dilöyrənənlər tərəfindən interaktiv üsullar seçilir, lazım olan vaxt müəyyənləşdirilərək elan edilir və start verilir. Bu üsuldən istifadə edilən zaman müəyyən metodlara üstünlük verilir. Onlardan mövzunun müxtəlif aspektlərdən müzakirəsi, intervyular, sual - cavab sessiyaları, problemlə bağlı tədris materiallarından istifadə, təsir göstərə biləcək effektiv suallar, oyunlar, qruplarla iş (böyük və ya kiçik qruplarda), debatlar, mövzudan asılı olaraq əyani vəsaitlərdən istifadə (əyani vəsaitlər müxtəlif ola bilər – xəritə, disk, fərdi çəkilən rəsmlər, cədvəllər, xronoloji cədvəl və s.), müxtəlif kompüter proqramlarından istifadə və s.

ola bilər. Bu metodlardan mövzunun müzakirəsi zamanı, qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq və nəticə əldə etmək üçün istifadə edilə bilər. Məqsədə çatmaq üçün bütün işlərə nəzarət edən, yol göstərən və iştirakçıları həvəsləndirən müəllim isə fasilitator rolunu oynamalıdır. Xarici dildə, o cümlədən ingilis dilində bacarıqların formalaşdırılmasının məqsədi tamamilə aydındır. Belə ki, insanlar əsasən məlumat əldə etmək istəyirlər. Mətn üzərində işin təşkilinin ilkin mərhələsində əsas məqsəd ən elementar səviyyədə vərdişlərin aşılmasıdır. Xarici dildə əsas məsələlərdən biri mətnlərin seçilməsidir. Mətn materialları müəyyən prinsiplərə əsaslanaraq seçilməlidir. İngilis dilində mətn materiallarının seçimini şərtləndirən əsas prinsiplərdən biri onların təhsilalanlar üçün maraqlı olması, dinləyicilərin ehtiyac və tələbatlarını nəzərə almaqla seçilməsi, dilöyrənənlərin yaş, intellektual bilik səviyyələrinə uyğun olmasıdır. Mətnlər üzərində işin səmərəli təşkili məqsədilə istifadə edilən mətnlər motivasiyanın yaradılmasına xidmət etməli, onları ingilis dilini öyrənməyə həvəsləndirməlidir [2,s.59]. Burada istifadə edilən mətnlər autentik olmalı, onlar dilöyrənənlərin leksik və qrammatik potensialını zənginləşdirmək imkanları baxımından əhəmiyyət kəsb etməlidir. Təqdim edilən mətn materialları müxtəlif xarakterli, rəngarəng olmalı, dildəyiçicilərinin mədəniyyəti, təfəkkürü, onların yaşadıkları cəmiyyətdə qəbul edilmiş müxtəlif ünsiyyət tərzləri haqqında dilöyrənənləri məlumatlandırmalıdır. Belə ki, təhsilalanlar hekayə, roman, qəzet, jurnal məqaləsi, elan, reklam, poemaları dinləyib, onları adekvat şəkildə qavramağı, dildəyiçicilərinin istifadə etdiyi nitq modellərindən adekvat şəkildə istifadə etmək, və onların əsasında özlərinin mətnlərini yaratmaq bacarığına yiyələnmişdirlər.

Proqramlar içərisində Power Pointə daha çox yer verilir. Məhz bu proqram vasitəsi ilə müəllim mövzuya uyğun müəyyən slaydlar hazırlayaraq vizual görüntü yarada və əyani vəsait kimi ondan istifadə edə bilər. Dilöyrənənlər eşitdiklərini vizual gördükləri zaman mövzu daha aydın və maraqlı olur [2,s.58]. İnteraktiv təlim ənənəvi təlim metodlarından tamamilə fərqli yollarla həyata keçirilir. İnteraktiv təlimdə müəllimin rolu köməkçi və bələdçi, şagird və tələbənin rolu isə fəal tədqiqatçı və iştirakçı kimi dəyişir. İnteraktiv metodların istifadəsi zamanı müəllim şagirdlərin səmərəli ünsiyyəti və qarşılıqlı əlaqəsi üçün bütün lazımı şəraiti yaradır. Əsas rol dilöyrənənlərə verilir. Təlim prosesinin psixoloji mühitini müsbətə doğru dəyişmək üçün şagirdlərin problemin həllinə yönəldilmiş istənilən cəhdi və ya fikri yüksək qiymətləndirilərək, ciddi və hörmətlə qarşılanır. İnteraktiv təlimdən istifadə zamanı dilöyrənənlərə hörmətlə yanaşmaq, onlara etibar etmək, onların cavablarını qiymətləndirmək həm özünə inam, həm də müəllimə hörmət və etibar hissini daha da artırır [3, s.45]. Şagirdlərin kommunikativ bacarıqları onları mənalı, həyata keçirilə bilən, bədii əsərləri oxuma prosesinə cəlb etməklə inkişaf etdirilməlidir. Bədii əsərlərlə tanışlıq onlarda məmnunluq, razılıq, əminlik hissi yaradır, niyyətlərinin kommunikativ həyata keçirilməsi üçün öyrənilən xarici dildən düzgün və adekvat şəkildə istifadə etmək bacarıq və arzusunun inkişaf etdirilməsini əsas kimi irəli sürür. Burada üstünlük anlama, danışmaq, fikir və ideya mübadiləsinə verildiyi halda qrammatik, struktur və leksik vahidlər bu məqsədə nail olmaq üçün

öyrənilir. Kommunikativ kompetensiyanın inkişafını nəzərdə tutan amillərdən biri də qeyd etdiyimiz kimi, ədəbiyyat nümunələri ilə yaxından tanışlıqdır.

Məlum olduğu kimi, nitqin öyrədilməsi prosesində oxu və yazı əhəmiyyətli rola malikdir. Xarici dilin tədrisi prosesində oxu həm də şifahi nitqin öyrədilməsi zamanı dilöyrənənlərdə maraq və motivasiyanın yaradılmasında bir vasitə ola bilər. Belə ki, bu və ya digər bədii mətnlərdə olan informasiyanın müzakirə edilməsi danışıq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi üçün mühüm stimula yarada bilər. Bədii əsərlər fonunda müzakirə xarakterli çalışma və tapşırıqların sayı və keyfiyyəti tədrisin mərhələlərinə uyğun müəyyən edilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Alptekin C. Target Language Culture in ELT Materials // ELT Journal, 1993, 47, 2, pp. 136-143
2. Bailey K.M. and D. Nunan (Eds.) Voices from the language classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 451p.
3. Harmer J. English Language Teaching, 2005, pp. 45-46

Azizova Gunay

The ways of usage of modern approaches in Foreign Language Teaching

Summary

Inter-language actually helps second language learners test hypotheses about how language works and develop their own set of rules for using language.

However, there is a difference between written and spoken language. Written language is lexically richer than spoken language and it can, therefore, provide more learning opportunities than a spoken context. Consequently, a student who is an eager reader encounters more words than a student who reads less. In addition, regular reading is likely to lead to more efficient access of word meanings. A student who reads also outside school has many opportunities to acquire and improve vocabulary knowledge through inference from context. World knowledge comes from experience and from previously read texts. Skilful comprehenders use discourse knowledge to connect text elements in a consistent fashion and to connect the content to the messages of the writer. Discourse knowledge includes for instance, the structure of different genres, the main messages the author intends to convey, and the topic structure. Linguistic knowledge includes oral language capacities – production and comprehension – and the ability to reflect one's knowledge of language. Skilful reading requires knowledge of all linguistic levels – phonology, morphology, syntax, and higher level discourse structures. In addition, comprehension often involves integrating non-print information. Their goals are gaining knowledge, enjoying literature, locating specific information, and learning from text. Motivation consists of multiple aspects. The students with strong sense of competence are likely to engage. In addition, when children are inherently motivated to read, value reading highly, and are mastery-goal oriented, they are more likely to engage in reading. These strategies can reflect conscious awareness or become

automatic with practice. The use of a meta-cognitive strategy is activated by the reader's assessment of his or her own cognitive state. So, the use of modern approaches are very useful and important.

Key words: competence, motivation, language, speech, interference

Азизова Г.

Пути употребления современных подходов при преподавании иностранного языка

Резюме

Для того, чтобы сделать процесс обучения речевой коммуникации на языке специальности более эффективным, преподаватель должен содействовать созданию обстановки, когда и обучающий, и обучаемые чувствуют себя достаточно комфортно, в том или ином академическом контексте, понимают цель речевого общения, и осведомлены о способах достижения этой цели с помощью использования ранее усвоенных лексических единиц, грамматических структур, интонационных моделей и речевых образцов. Знание потребностей студентов и целей, в которых они изучают тот или иной иностранный язык, позволяет специалистам в области преподавания иностранных языков, а также практикующим учителям языков разрабатывать наиболее эффективные методы их достижения.

Современная методика преподавания иностранных языков, основанная на коммуникативной модели обучения языку, предполагает обучение иноязычноречевой компетенции в определенном коммуникативном контексте путем сочетания основных компонентов языковой системы и при условии обеспечения коммуникативного контекста с помощью ситуаций и тем, и реализации и усвоения лингвистических единиц в функциональных целях.

Сегодня подавляющее большинство изучающих иностранные языки, вообще, и английский язык, в частности, преследуют цель овладения умением речевого общения на изучаемом языке. Именно поэтому внимание как ученых методистов, исследующих теоретические вопросы обучения иностранным языкам в системе высшего и среднего образования, так и практикующих учителей иностранного языка должно быть в первую очередь сфокусировано на проблеме обучения языку как средству речевой коммуникации. Совершенно естественно, что при выборе наиболее целесообразного метода или методов обучения коммуникации на иностранном языке предпочтение должно быть отдано коммуникативному подходу к обучению языкам.

Ключевые слова: компетенция, мотивация, язык, речь, интерференция

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 03.06.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 28.06.2024

**Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Nuriyyə Əliyeva
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**